

moram odgovoriti: Kontinuiteta povsod in v vsem, kar se je potrdilo v tem prostoru in skozi čas, kar je del naše civilizacije in kulture ljudi, kar nas je nacionalno identificiralo in diferenciralo od sosedov, med katerimi smo uspeli preživeti. Diskontinuiteta pa je potrebna v vsem tistem, česar praksa ni potrdila, kar nam je bilo (kar smo si) naloženo, vsiljeno, skratka, v vsem tistem, kar nas ovira v razvoju in oddaljuje od evropske civilizacije, ki ji pripadamo. Nedopustno je, da bi kar naprej ponavljali kruto balkansko zgodovino, da bi namreč vsakih nekaj deset let začenjali znova. To pot moramo spremembe narediti v hodu, brez krvavih pretresov, dogovorno, sporazumno. Poskusimo končno tudi pri nas uveljaviti konkurenčnost med ljudmi, poslovnimi sistemi, našimi narodi in narodnostmi, torej kot univerzalno družbeno normo. Vemo, da ne bo lahko, kajti nove družbe ni brez prerazporeditve družbene moči, oblasti, bogastva (pa tudi revščine). Toda tudi napredka in blaginje ni v družbah, ki ne dopuščajo legalnega udejanjanja tega načela. To je vsa resnica naših »blokad«, naše nekonkurenčnosti, zaostajanja, skratka, vsega tistega, o čemer ta čas toliko govorimo. Za konec še šala, ki zadeva v opisano jedro stvari. Vprašanje se glasi: Kaj je za Jugoslavijo realna in kaj mistična rešitev težav, v katerih smo? Odgovor: Realna je ta, da se odpre nebo in nam angelci prinesejo 30 milijard dolarjev in nas tako rešijo dolgov, mistična rešitev pa je v tem, da bi v državi začeli vsi delati.

Ljubljana, 11. 1. 1988

Igor
Bavčar

Meje »slovenskega« koncepta

Lansko glasovanje proti antiinflacijskemu programu in letošnje usklajevanje resolucije o ekonomski politiki kažeta, da se v slovenski politiki dogajajo pomembne spremembe. Dve leti tega o čem takem še ni bilo sledu. Spomnimo se le takratnega hrupa, ki je nastal zaradi deviznega zakona in zakona o planiranju, pa ju je slovenska Skupščina, kot vedno dotedaj, tudi sprejela, čeprav sta posegala nepo-

sredno v vitalne interese slovenskega gospodarstva. Ali zadnji dogodki kažejo, da so časi izsiljenih odločitev, spokorjenih narodovih uradnikov in po načelih demokratičnega centralizma discipliniranih politikov za nami?

Bolj kot to se mi zdi zanimiv odgovor na vprašanje, v katero smer bodo šle nakazane spremembe v slovenski politiki, oziroma, naj vprašanje postavim drugače, kam meri t. i. »slovenski« koncept prihodnega razvoja? Kakšne so njegove stvarne možnosti in kakšen je njegov obseg?

* * *

Tačas se v Jugoslaviji spopada nekaj povsem različnih in med seboj nasprotujočih si konceptov bodočega razvoja. V svojih izhodiščih in obeh

so si tako zelo vsaksebi, da jih preprosto ni moč stlačiti na skupen imenovalec. Take razlike so v Jugoslaviji seveda obstajale vseskozi, novost je v tem, da se soočajo v javnosti, podprte s skupščinskimi sklepi in partijskimi sejami najvišjih republiških vodstev. Poleg tega so sedaj tudi – same! Same v smislu, da ni več nikogar zunaj njih, ki bi mogel imeti vlogo brezprizivnega arbitra, kakršno je igral Tito, ki je z avtoriteto moči in močjo avtoritete pogosto razsojal o njihovem razreševanju.

Tako imenovani »slovenski« koncept je v teh spopadih vsekakor deležen največ pozornosti. Najprej seveda zato, ker ga dosledno brani slovenska politika, ki ima v obstoječi federativni ureditvi v rokah nekaj vzvodov neposrednega vpliva na odločitve, ki so pomembne za vso državo, in jih lahko tudi začasno blokira. Potem je ta koncept deležen posebne pozornosti zato, ker odstopa od sicer prevladujočih predlogov za izhod iz današnje krize in ima zato sorazmerno najmanj zaveznikov v drugih republiških političnih vrhovih. Tretji razlog za njegovo publiciteto je dejstvo, da skuša koncipirati predvsem materialne, ekonomske in poslovne interese gospodarstva, je od vseh še najmanj obremenjen s klasično romantično nacionalno retoriko, od katere se tudi sicer želi na vse kriplje distancirati, hkrati pa ga, paradoksalno, napadajo prav kot nacionalističnega, nacionalno egoističnega itd. Da ne bo pomote. Tu govorim o konceptu uradne slovenske politike, za katerega je očitno, da se v teh spopadih poizkuša predvsem kot advokat moderne, inovacijske in tržno usmerjene *socialistične* ekonomije. V svojem prizadevanju za moderen socializem gre tako daleč, da svoje početje argumentira z ugotovitvijo, da danes ni v nevarnosti slovenstvo, ampak socializem.

Mnogi komentarji, ki jih je ta koncept deležen zunaj Slovenije, ciljajo seveda na to, da je tradicionalno področje slovenskega nacionalizma prav *gospodarstvo*, in da gre torej slovenski politiki in njeni glasni domači »opoziciji« v bistvu za iste stvari. Da so torej razlike med oblastjo in opozicijo manjše, kot se zdi, saj oblasti končno ni potrebno igrati odprtih kart, če pa jih lahko drugi namesto nje. Te vrste ugovorov so nasprotniki »slovenskega« koncepta razvili do podrobnosti, pri tem pa seveda ne varčujejo z različnimi diskvalifikacijami.

Kaj je torej v tem famoznem »slovenskem« konceptu, je res samo slovenski, in zakaj mu resnično gre?

Temeljni značilnosti »slovenskega« koncepta sta: *na eni strani* njegovo dosledno vztrajanje na temeljnih načelih obstoječe ustavne ureditve, *in na drugi strani* njegovo vztrajno zavzemanje za dominacijo trga, za njegovo selektivno moč in ekonomsko prisilo, za dosledno uveljavljanje ekonomskih in tržnih zakonitosti, kar prevedeno v povsem aktualne zahteve pomeni čimprejšnje prenehanje veljavnosti interventnih ukrepov, liberalizacijo cenovne politike, spremembo deviznega in bančnega sistema, nasprotovanje ustanavljanju novih centralnih skladov itd.

Na prvi pogled imamo pred seboj dosleden koncept gospodarske in s tem tudi politične reforme. Toda, če ga malo natančneje pogledamo, vidimo, da ni ubežal osnovni, rekel bi celo usodni hibi vseh reformnih poskusov zadnjih nekaj let z Dolgoročnim programom ekonomske stabilizacije na čelu – *protislovnosti*. Ta ga notranje ruši in destruktuira v nekonsistentno eklektično zmes, katere obsegi so zaradi tega sila skromni. »Slovenski« koncept namreč ni ušel prevladujoči jugoslovanski tradiciji tam, kjer je

ta edino še močna – v opredeljevanju ključnih kategorij sistema in načel, po katerih funkcionira. Slovenska politika namreč ne pristaja na nikakršno temeljito revizijo sistema, njegove temeljne kategorije: družbena lastnina, vodilna vloga delavskega razreda (edino dovoljene Partije), socialistična samoupravna blagovna produkcija, itd. ostajajo nespremenjene. Mislim, ne da bi mogel tu natančneje utemeljevati te svoje trditve, ker predvidevam, da je bilo o tem napisanih že veliko temeljitih in argumentiranih analiz, da je sistem, ki sloni na teh kategorijah, ena glavnih ovir svobodnemu delovanju trga, konkurenci, mobilnosti kapitala, odprtosti v svet in drugim zahtevam t. i. »slovenskega« koncepta.

Veliko pove že to, da je *besednjak* sprtih konceptov – enak. Vse skrbi prihodnost socializma, samoupravljanja, Jugoslavije, prisegajo na vodilno vlogo delavskega razreda, nezamenljivost političnega sistema socialističnega samoupravljanja, na zgodovinsko vlogo Partije, na socialistično samoupravno blagovno produkcijo, na dohodkovne odnose itd. Hkrati pa ti koncepti po svoje in do nespoznavnosti gnetejo te iste kategorije, ki tako gnetljive, kakršne res tudi so, dobijo različne, a povsem določene nasprotujoče si pomeni. Zaradi tega so te kategorije postale povsem neuporabne, z njihovo pomočjo se ne da povedati nič več kot to, da ne želiš povedati nič in da tisto, kar imaš povedati, govoriš drugače.

Zato ni naključje, da se »slovenski« koncept lahko spopada samo na *vprišanih drugotnega pomena*, na *vprišanih* operacionalizacije sicer povsem neoprijemljivih kategorij, ob osnutkih novih zakonskih in podzakonskih določil, resolucijah itd. Nekako bi lahko rekli, da to končno so glavna vprišanja, kajti tu šele prvič pridejo na plan razlike, ki se sicer skrivajo za deklarativnim sklicevanjem na načela. Toda kakšen je to »sistem«, kjer ni nobenega sistema, kjer se je potrebno za vsako stvar, za vsak korak boriti posebej, kjer temeljni princip postaja kupčkanje, kjer preprosto ni moč »voza potisniti navzgor«, ker ga vlečejo zdaj sem, zdaj tja. V takem »sistemu« potem izumljajo vedno nove in nove kategorije, tako postaja, recimo, tudi obljuba (recimo vlade ali njenega predsednika) – polit ekonomska kategorija, ki jo kakšen spretnejši uradnik lahko tudi že monetizira, kajti pri tem kupčkanju postaja bolj pomembno to, kar obljubiš ali z obljubo pridobiš, kot pa to, kar lahko proizvedeš.

Je nekaj, kar kaže, da se slovenska politika ne zaveda ujetosti v nerazrešljiva protislovja lastnega koncepta. To je njeno iskreno *sklicevanje na Evropo*, njeno dokazovanje, da gre Slovincem za moderno, evropsko družbo, za vstop v družbo postindustrijskega tipa, da so njihove zahteve na neki način mondialne, da sežejo daleč čez nacionalno. Od tod, in to spada zraven, izhaja tudi neprestano dopovedovanje drugim v Jugoslaviji, da to, kar je dobro za Slovenijo, koristi tudi Jugoslaviji, da naj se torej že spametujejo in poslušajo Slovence, ki dobro vedo, kaj koristi vsem, in naj že enkrat nehajo natolcevat o nekakšnem slovenskem egoizmu. Očitno je, da lahko nekaj takega vztrajno ponavlja samo kdo, ki misli, da je moč stvarne razlike med koncepti izhoda z jugoslovanske krize le nekako z bogati. Ti pa se na tako argumentacijo ali požvižgajo ali pa jo imajo za nespretno prikrievanje nekakšnih interesov, ki so »zadaj«.

Zakaj to skrivanje za Evropo? Zakaj tako vztrajno dokazovanje, da Slovincem ne gre (le) za Slovence, ampak za vse? Morda pa je očitek o slovenskem *egoizmu* res nevarnejši in je tu treba iskati vzroke za to? Da,

v družbi, ki ji gre v prvi vrsti za socialno pravičnost, za moralne principe na račun poslovnosti, zna to biti hud očitek, ki se kaj hitro lahko prelevi v še hujšo obsodbo. V tržni ekonomiji, zanjo pa se, kot vemo, poteguje tudi »slovenski« koncept, je egoizem hočeš-nočeš dvignjen na raven temeljnega principa njene funkcionalnosti. Njegovi neposredni efekti se korigirajo šele v drugi fazi (socialna politika). Očitek, ki se krasno poda k egoizmu in ki ga niti ni potrebno iskati daleč, saj je bil še pred kratkim v modi tudi v Sloveniji, je lahko kaj hitro pri roki – malikovanje profita! Da so bili ljudje zaradi takih obsodb še pred kratkim odstranjeni iz javnega in političnega življenja, mislim, da ni potrebno posebej razlagati.

Po vsem tem je očitno, da se tim. »slovenski« koncept izkazuje za nesposobnega, da bi spodbudil tisto, zaradi česar je bil videti najbolj obeta-ven, namreč da bi legaliziral in legitimiral očitne in temeljne razlike v Jugoslaviji. Torej, ne da bi jih hotel nasilno poenotiti, ampak da bi *afirmiral vpeljavo sočasnega funkcioniranja več konceptov, možnost njihove miro-ljubne koeksistence v zvezni državi*. Gre za uveljavitev sistema, kjer v odnosu med narodno-političnimi skupnostmi ne bi veljalo, kdo bo koga ali premagal ali pa prepričal, pač pa, kjer bosta ob skupnem in soglasnem urejanju najbolj splošnih vprašanj veljala avtonomnost demokratičnega urejanja notranjega življenja v teh skupnostih in njihovo svobodno in prostovoljno povezovanje med seboj. V takem sistemu urejanja odnosov med jugoslovanskimi narodi bi izgubili težo vsi očitki o republiških in zveznemu etatizmu, o egoizmu, o tem, kdo koga izkorišča, in drugi.

Protislovnost »slovenskega« koncepta omogoča tako solucijo. Njegovo vztrajanje na temeljnih kategorijah obstoječe ustavne in družbene ureditve ob sočasnem ponujanju delnih, omejenih, a v nekem smislu vendarle radikalnih sprememb, zapira stvarno rešitev, ki bi bila edino funkcionalna. Njegova dosežka sta zato lahko le dva. Ali neprestano *iskanje kompromis-nih rešitev*, ki ne rešujejo ničesar, v kar se končno največkrat iztečejo resolucijska usklajevanja in sprejemanje različnih zveznih zakonov. Ali pa neprestano neuspešno *vsiljevanje* »slovenskega« koncepta, katerega neposreden efekt pa je samo ohranjanje – *statusa quo*. Zato ni naključje, da avtorji najbolj radikalnih ekonomskih reformatskih modelov niso – Slovenci in da, recimo, vsa slovenska ekonomska znanost ni uspela pozitivno formulirati skorajda nikakršnega reformno revizionističnega modela! Horvat, Gligorov, Veselinov, Korošić, Goldstein, to so imena nekih drugih ekonomskih šol.

V razmerah, ko se z vsakim novim zakonskim osnutkom hkrati že atakira na veljavno ustavno ureditev in tudi že praktično inavgurira restavracijo najbolj mračnega obdobja dirigirane, administrativne in voluntaristične ekonomije, kaže, da je vztrajanje na statusu quo optimalen obseg »slovenskega« koncepta. Tako je očitno, da je njegova temeljna značilnost taktiziranje in da za njim ne stoji nič takega, kar Slovenci ne bi bili že večkrat preizkusili v sedemdesetletni zgodovini Jugoslavije. Moramo se seveda strinjati v tem, da so pridobitve takega taktiziranja lahko nadvse pomembne za našo skupnost, za, kot pravijo, propulzivne veje jugoslovanskega gospodarstva, za demokracijo itd; toda njihova trajna vrednost je majhna, predvsem pa ni za tem nobenega koncepta, razen tistega, ki pravi, da se bo za vse treba vsakič znova tolči in taktizirati.